

Милорадовић, Софија

Једно могуће читање Петријиног венца: књижевно дело као етнодијалекатски текст, у: Драгана Радојичић

Слике културе некад и сад. 60 година Етнографског института САНУ, Зборник 24

Београд: Етнографски институт САНУ, 2008

223–236.

#

Софија Милорадовић
Институт за српски језик САНУ

Једно могуће читање Петријиног венца

или књижевно дело као етнодијалекатски текст

У раду се указује на могућност ишчитавања књижевног дела као етнодијалекатског текста, те његовог коришћења као етнолингвистичког извора, а што се поткрепљује подацима и ставовима садржаним у прилозима припадника српске етнолингвистичке школе. Ову могућност нуди најзначајније литерарно остварење Драгослава Михаиловића – *Петријин венац*.

*Остала је Петрија са ореолом око главе
да се благо смеши, да нас греје и опомиње
и да помало плаче, за собом и за нама.*

В. Јеротић

Када сам завршио читање романа Драгослава Михаиловића *Петријин венац*, десило ми се нешто што ми се дешавало само изузетно у прошлости, и то после читања романа, можда неколико пута, после виђења три, четири филма, који пут пред нечијим сликарским платном или после слушања музике коју волим, а која је била изведена на неки потпуно нов, мени непознат начин. Силно сам зажелео, као оно у најлепшем добу младалаштва, да постанем бољи, човечнији и племенитији, да заборавим све што сам научио и са чиме, што би рекао Хамлет, само „изгледам“, па да у мени остане и прозбори само оно што јесте, а не што се има, оно што дамара у крвним сликовима тела, а не само узалудно асоцира по можданим синапсама. И осетио сам још нешто, јако и недољиво. Да са неким разговарам о Петрији и о свему што је било у њеном животу...“ (Најлепши есеји 2002: 316).

Кључне речи:

роман *Петријин венац*,
етнодијалекатски текст,
теренски запис,
информатор, садржински
и формални план

Ова потреба о којој говори В. Јеротић, потреба да се са неким подели промишљање или расплитање Петријиног животног венца, походила ме је у више наврата. Но ово је други пут да јој нисам одолела, да се није исцрпла у разговорима с пријатељима. Први пут сам написала рад којим сам покушала да осветлим један сегмент граматичке структуре косовско-ресавског говора,

сегмент синтаксе падежа, задржавајући се на употреби генитива. Тада сам у закључку написала: „Попут свих нас, и Драгослав Михаиловић је из детињства, из родне Ћуприје и мајчиног Сења понео у живот и завежљај сећања, слика и речи“ (Ракић 1996: 207). Изгледа као да писац идући кроз живот „ништа од свега онога што чини матерњи дијалекат није из тог завежљаја изгубио“ (Исто, 208). И сада ми се чини, једнако као што ми се и тада, пре више од десет година чинило, да подвлачење падежних облика различитим бојама на страницама једног књижевног дела представља чин скрнављења уметности, мрцварења изванредног романа. Ипак, оправдање за овакву вивисекцију једног уметничког дела нашла сам у могућности да укажем на то да *Петријин венац*, поред несумњиво високог уметничког домета, поседује још неке квалитете, значајне за филологе,¹ и не само за њих.

I

Овога пута покушаћу да усмерим пажњу на још један, посве нов угао из кога се може осмотрити књижевно дело, односно, на још један могући начин његовог ишчитавања. Прецизније речено, етнолингвистика је област која из помињаног капиталног остварења Драгослава Михаиловића може црпсти веома корисну грађу. Наравно, и нека друга књижевна дела, и то не искључиво она писана у дијалекту, могу бити користан етнолингвистички извор, као што и *Петријин венац* вероватно нуди и етнолозима и етнолингвистима далеко више могућности за прављење поређења и извођење закључака него што ћу овом приликом навести.

Новелистички роман *Петријин венац*, аутора Драгослава Михаиловића, објављен 1975. године, представља једно од највреднијих дела савремене српске књижевности. Косовско-ресавски дијалекатски тип налази се у основици *Петријиног венца*, односно, у основици идиома главне јунакиње, којој је додељена улога приповедача сопствене тегобне животне приче. Свесно приклањање писца локалним говорним особинама Ћупријског Поморавља допринело је изузетној уверљивости и непатворености ликова, збивања и средине у којој ти ликови обитавају: „У њему једна проста жена прича, дијалектом богатог и сложеног језика, у првом лицу, од почетка до краја свој живот“ (Најлепши есеји 2002: 317-318). И управо чињеница да су појединачне теме у оквиру исповести главне јунакиње везане за рурални начин живота и за све оно што игра важну улогу у свакодневној пракси, те употреба језичких елемената ван књижевне норме, довели су до могућности да се ово књижевно дело осмотри као етнодијалекатски текст.

---

¹ Значајан прилог свраћању пажње филолога на литерарна остварења која доносе богату и поуздану дијалекатску грађу дао је А. Пецо својим радом под називом *Стеван Сремац као дијалектолог* (Асим Пецо, *Стеван Сремац као дијалектолог*, Јужнословенски филолог LI, Београд 1995, 247-265).

У етнолингвистици се термином *етнодијалекатски текст* означава материјал који истраживач прибави на терену користећи етнолингвистички методолошки приступ (Сикимић 2002: 30). Етнодијалекатски текст служи, даље, као извор за етнолингвистичка проучавања. Овде је пак реч о једној нарочитој врсти етнодијалекатског текста, „уведеног“ у савремено књижевно дело, те о једном нарочитом, управо – фиктивном, етнолингвистичком информатору. Одредница *етно* овде није усмерена на специфичан методолошки приступ у прикупљању података, већ је њоме атрибуирана сама садржина књижевног текста. У вези с тим, може се размотрити оправданост прихватања јунака књижевног дела као (специфичног) етнолингвистичког информатора, односно – релевантност књижевног дела као равноправног етнолингвистичког извора,² имајући, пре свега, у виду различитост тзв. ситуационог контекста теренског записа и књижевног дела писаног дијалектом.

II

„Људи су се и некада и сада делили на добре и зле, беле и црне, голубове и јастребове, проклете и благословене, а ја бих радије поделио људе на оне који су имали Петрију и оне који је нису имали“ (Најлепши есеји 2002: 320). Сваки дијалектолог/етнолог/етнолингвиста морао је током свог теренског рада срести барем једну *Петрију* у српским селима, у њиховим горњим и доњим ма(ха)лама. Тако се овај информатор (јунак књижевног дела) може назвати фиктивним само утолико што је неопходна помоћ наше фикције како бисмо га *оличили*. Најпре, Петрија пружа „репрезентативан узорак истраживаног језика“. Разлог можемо пронаћи већ у Михаиловићевом литерарном избору главног лика (приповедача = информатора), јер је тај избор учињен као да су слеђена упутства из писма које испитивачи народних говора понесу приликом поласка на терен: „Молимо вас да именованом стручњаку укажете потребну помоћ, пре свега око остваривања контакта са лицима која најбоље чувају старински народни говор. Поуздани информатори наћи ће се међу старијим и мање писменим становништвом, нарочито међу старијим женама...“ Потом, Петрија и по многим другим својим особинама

² Пишући о фолклорним елементима у књижевном делу Стевана Сремца, Б. Сикимић је навела да „етнолингвистички приступ књижевном делу подразумева интегрално фолклорно читање писца и даље израду одговарајућег фолклорног инвентара. (...) Књижевно дело се тако у етнолингвистици може прихватити као равноправни фолклорни и етнографски извор“ (Биљана Сикимић, *Фолклорни елементи у делу Стевана Сремца*, Књижевно дело Стевана Сремца – ново читање, Зборник радова са научне конференције одржане у Нишу 15. и 16. новембра 1996, Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу и Студијска група за српски језик и књижевност Филозофског факултета, Ниш 1997, 22). Такође, Б. Сикимић овде иницира и израду „речника једног писца или целог књижевног периода“ (исто, 22), што би се засигурно показало као сврсисходно управо у случају романа какав је *Петријин венац*.

представља оличење онога што истраживачи подразумевају под *адекватним* или *компетентним информатором*: предусретљива је и разговорљива, изворни је говорник – носилац дијалекатског идиома, доброг је памћења, отресита је и – што је посебно важно за етнолингвисте и етнологе – она добро познаје народну традицију, тј. духовну културу домицилног становништва – обичаје, обреде и веровања.³ Заправо, она кроз читав свој живот живи ту традицију, она поштује чини као позитивна правила и табуе као негативна правила, она не сумња у то да непоштовање/кршење традиционалних правила има за логичну последицу – казну, или барем опомену. Свакако, та казна/опомена је виша правда, о њој се не расправља. „Иако више паганин него хришћанин, много више сујеверна него верна, Петрија се придржава неких унутарњих закона савести за које би човек, када њу слуша и гледа, рекао да су од паметира у човековом срцу записани“ (Исто, 321).

Међутим, фиктивни информатор не може бити атрибуиран перцептивношћу, јер се у таквом случају подразумева „неспособност“ (управо – немогућност) примања спољних утисака. С друге стране, опет, то му омогућава да себи прибави предзнак *идеалан*, будући да информатор са којим се сусрећемо на терену може бити и под утицајем неких знања која је стекао, под утицајем наученог, али и проживљеног – позитивних и негативних искустава, наталожених емоција, убеђења и предубеђења.

Наизглед, Петрија је идеалан информатор и из још барем једног разлога. То је информатор коме не требају питања и потпитања, чији монолог тече без уздисаја и дугих, речитих ћутања када се подсећање везује за нешто трауматично. Без распитивања о месту порекла, брачном статусу, броју деце испитивача. Без редовног питања: *А како је тамо, у Београду? Мора да је велика скупоћа?* Такође, и без прекидања због комшије који дозива испред капије ради договора око неких пољских радова, због живине којој треба да се *баци*, због неколико кофа воде из бунара *ел се мора полева градина*. А опет, срећом, на самом крају нарушена је представа о идеалном информатору. Петрија се лагано враћа у стварни живот, у свакодневицу, међу своје домаћичке обавезе: *Мој домазлук ме доле чека, сигурно ми се чуди ди сам до ово добо. Кокошке треба у кокошарник да запнем, прасе да нараним, мачкама млеко да сипем. Не смем ја њи да заборавим* (Михаиловић 1990: 405). А испитивач, читајући ове редове, евоцира добро познати тренутак када се разговор са информатором прекида на неодређено време, најчешће до сутрашњег дана и поновног сусрета. До задовољног израза лица због препознатог значаја посла у који је наш домаћин ненадано увучен и речи у сусретању: *Ноћас кад сам легла, паде ми на (у)м оно што смо запричале. У, ге баш тај реч да заборавим, ал, реко, ћу ти кажем јутре*.

³ О избору компетентног информатора са дијалектолошког и етнолингвистичког аспекта в. Биљана Сикимич, *От диалектног к этнодиалектному тексту*, Вопросы региональной лингвистики, Волгоград 2002, 31.

III

Када је у питању категорија *контекста*, предвидљиво је друкчија нејезичка реалност у којој функционишу елементи једног књижевног дела од оне у којој се остварују елементи једног теренског записа. Предвидљиво је друкчији *ситуациони контекст*, дефинисан тако да „обухвата *целокупну* нејезичку подлогу текста или исказа, укључујући непосредну ситуацију у којој се он користи, и свест говорника и слушаоца о ономе што је раније речено и о свим релевантним спољним веровањима или пресупозицијама“ (Кристал 1988: 129). Међутим, можда се управо овакво књижевно дело може у својој целини формулисати и као некакав контекстуални план (горепомињана *подлога*) на коме се одиграва изговорено, као специфичан контекстуални оквир у који се смешта проживљено.

И за *Петријин венац* и за етнодијалекатски теренски запис може се везати категорија *дискурса* као збира више исказа у функцији препознатљивог говорног догађаја. Истраживач може обавити рашчлањавање, тј. сегментирање и теренског записа и књижевног дела на *говорне догађаје*, с тим што писац то већ учини на извешан начин и у извесној мери кроз поглавља. Могло би се рећи да поглавља, као најкрупнији сегменти, представљају први ниво сегментације целокупног књижевног текста. Такво интратекстуално уређење, где у следећем нивоу сегментације долазе и мање тематске целине, писац осмишљава у потпуности, често следећи и одређене литерарне закономерности, док теренски истраживач може да иницира говорне догађаје само донекле, усмеравајући у извесној (потребној) мери ток разговора са информатором. Међутим, тзв. универзум дискурса (*universe of discourse*) – „сви они предмети, теме, ситуације итд. на које се упућује у оквиру одређеног говорног догађаја“ (Исто, 51) – може бити истоветан у одређеним сегментима књижевног дела овога типа и у одређеном етнодијалекатском тексту забележеном у теренским условима.

Добру илустрацију претходно реченог може представљати поређење дела текста из романа *Петријин венац* и аудио записа из Чепура (село у Параћинском Поморављу), забележеног половином деведесетих година 20. века, који сведочи о начину порађања жене на селу и, у вези с тим, о односу снахе и свекрве:

Чекам ја сад у ону њиву да ме бар свекрва, кад ме већ муж не види, нешто приупита. Жена је, и она се порађала. Зна како то иде. А она све види, ал ништа неће да зна. Ни да се осврне неће. Видим најпосле да ћу тако дете да изгубим. Не могу ја њи више да чекам. Пуштим ону матику у ред. (...) И мислиш да рече да упрегнемо краве, па да седнем на кола? Ма како, бога ти. Пуштише ме да сама идем у село. А он, нећу да грешим душу, можда ме није ни видо. Нађем код кола неки штап, па почнем помало да се поштапујем.

(Михаиловић 1990: 14-15)

И ја отиднем на њиву. Кажe мој девер: Ел можеш ти ова сноп шуму да понесеш до пута, до кола. Реко, могу. Ја га поне, кад он узе па ми тури и јарам, закачи ми на... јарам од говеду. Он лак, ал за мене био тежак. Ја прескочи (о)на шанац и... ту ме жигну у леђа. (...) И попе се у кола, ништа не казујем никем. (...) И оћу да викнем ја свекрву, ал свекар ће ме осети. Тек ја полагачко отворим врата, п уићем у њину собу. Кад уватим свекрву за ногу – тегљи, тегљи, тегљи, тегљи, за ногу једну. Ништа, не јавља се она. (...) Ја после... пипам, пипам, па наћем другу ногу, па тегљи за другу ногу. (...) Кукам ја. Није ми баш свеједно. Па ме и стра, прво дете, знаш како је, није било... Каде, дође свекрва код мене. Да ти је ћерка, ти би девет пута дотрчала код њојзе, а код мене, реко, не мож да доћеш одма...

(Чепуре, Зорка Марковић)

Такође, илустративно може бити и напоредно давање дела текста из *Петријиног венца* и дела текста скинутог са касетофонске траке снимљене у селу Шавац (Параћинско Поморавље), у којима се говори о особама са натприродним моћима, на пример – са урокљивим очима:

Стално с њи, бога ти, изводи неко транге-франге, хокус-покус-преперандус, час га видиш час не видиш. Опасне руке, човече, на опасну жену. (...) То код њу тако како те намерачила. Ако те добро погледала, има добро да проћеш, велико добро мож да ти начини. Ако јој, па, нешто ниси од воље, е, тад се, богами, чувај, мож да ти направи тако зло да се довека не ишчупаш.

(Михаиловић 1990: 75-76)

Па теб ће, каже, баба да покаже, а ти тури кашику, каже, за појас, па кажи: кашика мајка, ја сам бајарица, да ти помогне. (...) И доћем ја кот куће, спреим ти стварчићи што ми треба и окупам га сам један пут и дете, фала Богу, одатле крену и тако ми ишло лепо. (...) Ел од те очи имало, има многима деца пострададу од очи, има ко има гадне очи. То има неки гадни очи, куј повраћа, каже, на сису, ел кој нешто много заволи, то мож да се прекине. То ма шта, ма стока, ма дете, ма све. То има понеки такав, такав створен, тако рођен, крв му такав.

(Шавац, Загорка Павловић)

IV

Уколико размишљамо о могућности да овакво књижевно дело прихватимо као равноправан етнолингвистички извор, онда је изузетно важно осврнути се на његов садржински план, будући да сама садржина, као што је већ на почетку речено, препоручује овај роман као (могући) етнодијалекатски текст. Пре него што усмеримо пажњу на појединачне теме и моменте у оквиру

романа, искрсавају барем два питања везана, на овом плану, за однос књижевног текста какав је *Петријин венац* и неког етнолингвистичког транскрипта.

Прво, у оба случаја се ради о садржински „затвореном“ тексту, само што га у првом случају „затвара“ писац, а у другом – испитивач, и то путем упитника или задате теме за разговор. Ипак, приликом теренског рада, садржај „затичемо“ *in statu nascendi*, и ту су онда могући различити отклони од очекиваног, премда су и ти отклони у великој мери предвидљиви за искусног теренског истраживача. Такође, у тој прилици постоји могућност појашњења, инсистирања на детаљима, прављења циљаних дигресија⁴ и томе слично, као што, уосталом, постоји и нешто што није пожељно – сугерисање, неопрезно коришћење неких предзнања итд. Кључно питање је, међутим, у којој су мери етно теме из романа веран одраз елемената традиционалне духовне културе српског села.⁵ И првенствено ће одговор на то питање одредити меру релевантности овога дела као етнодијалекатског извора.

У Петријином венцу представљени су односи у традиционалној породици, врачање ради излечења, бабица која је заправо вештица, санкционисање непоштовања верских празника, догађај као предсказање, сан као опомена итд. Ту су на једном месту, у један живот стали и грех и опроштај, и грех и казна, и бајање против урока и црна магија, и две велике овоземаљске љубави и један имагинарни гласник с онога света.

У поглављу *Увеличане слике и досадне мачке* срећемо се са препознатљиво лошим односом свекрве и снахе, који овде добија и трагичан епилог. Између осталог, ту распад брака сведочи о значају деце за „животни, социјални и култни континуитет“ једног патријархалног домаћинства. Следеће поглавље, *Лежи ми, сестро, у крв да ти кажем која си*, садржи мотив „заношења“ на самрти, а значајан лик у њему је Влајна која баје и *лечи са зрна*. У поглављу *Велика опаснос и вешта одбрана од вештице* развијена је прича о несрећној љубави и пицама која, зачарана црном магијом, доноси тешку болест ономе који ју је обукао, а ту је и *запис* у појасу као одбрана од вештице. *Небески свирачи*, управо друга половина романа, имају више етно тема: прекршај забране рада на *светак* (верски празник за који се везује табу

⁴ О дигресијама у исказу информатора и њиховој сврси в. Светлана Ћирковић, *Мек љеб ко сунђур да једеш*, Избегличко Косово, Лицеум 8, Крагујевац 2004, 90-95.

⁵ С друге стране, може се осматрити на који начин класични етнографски записи могу функционисати као етнолингвистички извори – имајући у виду дијалекатску, дијаксону и етно-социолошку раван, о чему је писала Марија Илић (Марија Илић, *Класични етнографски записи као етнолингвистички извори*, Етно-културолошки зборник IX, Сврљиг 2004, 167-176). При том треба имати у виду да класични етнографски извори често бивају „лимитирани праксом да се етнографске чињенице посредују језиком књижевног идиома, при чему су дијалекатски изрази или сасвим потиснути или казационално дати“, а да се доследније наводе само поједини термини (називи празника, обреда, предмета материјалне културе) – тзв. етнографизми (исто, 168-169).

рада), сан као предсказање несреће, бол у руци као казна за почињени грех (*И онако како смо били близо, пружим ову десну – то је та рука – и узнем му је код мене*), лупање по кући као предсказање несреће, жртвовање петла (*на његову главу*), порука кроз сан – прекор због непослате виолине мужу на онај свет.

V

Поред садржинског плана књижевног дела/теренског записа, важна упоришна тачка у оваквом компарирању свакако је и формални план. Под формални план можемо подвести *коришћени идиом* и *начин интерпретације материјала*, што подразумева облик приказивања радње, тј. форму исказа. Ако књижевно дело као што је *Петријин венац* и било који теренски запис из српског села замислимо као два скупа са одређеним чиниоцима, онда ће дијалекатски идиом несумњиво бити у пресеку тих двају скупова. Опет, ситуација је унеколико друкчија (али само унеколико) када је у питању форма исказа књижевног јунака/информатора.

На први поглед, у *Петријином венцу* имамо монолог као форму исказа. Међутим, приповедање је обликовано као монолог (Ich-Form), али повремено прелази у Du-Form, односно добија дијалогску форму, имплицитно присутну у виду одговора на изостављене реплике „невидљивог“ (или нечујног) а присутног саговорника, слушаоца Петријине животне приче.

Када је у питању прикупљање материјала на терену, тада се одвија дијалог који се одликује тежњом да се комуникација усмери у одређеном правцу, како би се тема систематски и исцрпно третирао. Тако је углавном реч о неспонтаним, унапред конструисаним репликама, тј. питањима испитивача. Испитивачева реплика непосредно претходи почетку одговора информатора. А у роману „недостају“ управо те испитивачеве/слушаочеве усмеравајуће реплике. Ако говоримо о класичном теренском запису, оне се готово увек налазе у етнолингвистичким транскрипцима, а по правилу их нема у дијалекатским текстовима. Наравно, изоловани текст информатора представљаће управо монолог.

У вези с претходним, навешћу даље само три елемента карактеристична за Петријин начин казивања о догађајима из њеног живота и о промишљању живота уопште. Истовремено, такви и њима слични елементи неспорно су карактеристични и за начин казивања информатора на терену.⁶

- Крњи перфекат за увођење приповедања о неком догађају;

---

⁶ Рашчлањен појам метатекстуалног коментара, уз обиље теренског материјала, као и примере дискурсних маркера, те примере употребе глаголских времена, временских маркера, формулативних израза и сл. у оквиру идиолекта информатора даје Б. Сикимић у раду *Тај тешко да гу има по књиге*; в. Биљана Сикимић, *Тај тешко да гу има по књиге*, Избегличко Косово, Лицеум 8, Крагујевац 2004, 31-69.

- Интензификатор присности са фингираним слушаоцем/испитивачем (на пример, нуђење пића и цигара);
- Различити начини комуникације (реплицирања) са фингираним слушаоцем/испитивачем, са идејом да се постигне „емоционално богатство дијалогског говора“ (питања, најчешће реторичка, одговори на тзв. нечујна питања, убеђивање, усмеравање пажње, тражење сагласја са изнетим мишљењем).

Пи воду и ћути

Била ја једанпут код покојног окнанског доктора Ђоровића.
(Михаиловић 1990: 5)

Увеличане слике и досадне мачке

Не, немам децу. Имала сам с првог мужа. У Вишњевицу. Дабом, близо Окно. Ту смо живели. (...) А ово је, ево, моја јадна Милана. То била ова ко мала слика. Оволичка. (...) И све доста добро урадео, сам што јој косу, видиш, направио ко да била велика девојка. (Исто, 7)

(...) Оћеш да ти сипем једну? Ајде, море. Ајд зајно да попијемо. Да попијемо за душу моје јадне Милане. Је л оћеш тако? Ајде. О боже. (Исто, 10)

(...) Ма не. Ма не плачем. То сам, тако, мало нервозна. (Исто, 10)

Па дабом. Па сигурно да попијемо. И више но две-три. (...) Личи тако на сузе, кај да плачем. А не плачем. Ма није, кад ти кажем. Па ево, види, сам на лево. На десно нема ништа. Је л видиш? Је л тако? (Исто, 11)

И мислиш да рече да упрегнемо краве, па да седнем на кола? Ма како, бога ти. (Исто, 15)

Тако сам ти ја оба моја детета изгубила. (Исто, 20)

Па је л тако? Па не могу ја целог века да се с неког шегачим кај девојчица. (Исто, 28)

Шта је после било? Па било је, богами, свашта ко на вашар, ко што међ људи само мож да бидне. (Исто, 35)

И сад, шта ћу? Чувам мачке. Шес и имам и, изгледа ми, биће и још, две ми опет скотне. (Исто, 38)

Лежи ми, сестро, у крв да ти кажем која си

Од свекрву ти нема гори белај. Ја сам и имала две, ја то најбоље знам. Једна ми је дете некрштено уморила, друга је мене тела да уништи. Ове ми очи. Ал јој се није остварило. (Исто, 41)

Седи ако оћеш да слушаш. Запали дуван. (Исто, 41)

Је л видиш ти то, бога ти? Је л видиш колки је то зликовац жена била? (Исто, 64)

Велика опаснос и вешта одбрана од вештице

Сви мисле, вештице живу на неке планине ел преко мора, на горске бачије ел на појате, негде много далеко, кој зна ди (...) Ма јок, бога ти. Ти њу, човече, гледаш сваки дан и знаш која је, ал не знаш шта је. Вештице живу онде ди и други људи, у село, у варош ел у неки рудник. Вештице могу да живе и у наше Окно. Је л мож засигурно да кажеш да не живе? (Исто, 71)

(...) Је л ти знаш ди је Полексијина кућа? Онде, у Горње Окно. Е она није одма живела ту ди је сад. (Исто, 73)

Очију ми, ако те лажем. (Исто, 78)

Не знаш ти, дабоме, шта је сад у Алексину и Полексијину кућу. Ал замишљаш. (Исто, 130)

Ама ништа им, човече, не верујем. Ни оволико. (Исто, 141)

Небески свирачи

Је л пушиш? Онда запали цигару. Дуван ти је добра ствар. Кад би мушкарци мене слушали, сви би пушили. Ајде ти запали, а ја ћу да ти скувам кафу. Каки је то мушкарац који не пуши?

Ма јок, запали одма. Па ћеш после опет. Ја сваком човеку који дође код мене одма кажем да запали цигару. После се сама са себе у ова четири дувара смејем. Е, Петријо, смејем се, баш си будала. Можда се човеку није пушило. А ти навалила, пуши, па пуши.

Које су ти то цигаре? Бога ти. Мој Миса није те пушио. Овде се таке, чини ми ске, не продају.

Мислиш? Нисам видла. Ал лепо меришу. У, баш лепо.

Мене су оба мужа пушили и ја се тако навикла на дуван. Сад више ники код мене не пуши. нема кој. А кака ти је то кућа у коју се не пуши? Чим ти у кућу немаш никог кој ће ти замерише на дуван, мож да ју затарабиш. Нема ништа од таку кућу. Пропала ствар. Врцни шибицу, па ју запали.

Е, шкодљив. Ајде, бога ти. Ма кој још слуша доктори? (Исто, 161)

(...) Упропастили народ, човече, па ником ништа. Па не мож баш ни тако.

Па како било? Одвео им човек ћерку младу девојку да ју лече и аперишу. Она имала неки мали болес, ништа није онако тешко боловала. (Исто, 162)

Поређења ради, следе неколики примери из Параћинског Поморавља, преузети из теренских записа начињених половином осамдесетих и половином деведесетих година прошлог века у више села параћинске општине:

Биле још две жене и кренуо преко неки бедеми, преко неки сводови...

(Бусиловац, Станија Рајић)

Један мој ујка ту био деловођа...

(Мириловац, Вера Јовановић)

То било у планину, у Бабу, некад... Него ел оћеш ти да ни Брана изнесе мало сира и да се брзне час д испече погачу у шпорет? Добро, ако, после. Де смо оно стали?

(Доња Мутница, Добривоје – Брива Бошковић)

Остала сам у онај рат без мајке, а отац ми био у Солун. Ел интересује те то? Кад је отац дошо из Солуна, он је оставио пет детета, а три затеко.

(...) Прошло је петнајс дана, човек оће се жени, овам-онам, доведе ни маћију и доведе још два детета маћија. Ако ве интересује то да причам, да причам, (а)ко није, д окренем друго да причам. И каже, ми постадомо довеђени, а они постадоше затечени.

(Чепуре, Зорка Марковић)

Шта је било, па редом, мало докле знам, докле не знам. Како сам остала, да причам причу, како кад сам била дете.

(Рашевица, Кадивка Димитријевић)

Па шта би знала од чега. Има, добију неку ватру, богиње, шта ти ја знам, и тако.

(Дреновац, Живка Бркић)

Па после товарим брашњо на воденицу мириловачку, па ајде Цоца до споменика там на... Ти, биће, не знаш, али један шанчић, тај шанчић био...

(Бусиловац, Станија Рајић)

И они преломе та саборник, знаш... врз њине главе и после игру, знаш,⁷ игру, игру за мало време.

(Клачевица, Десанка Илић)

А ми, да виш чудо, па и ми се не градимо много боље, но се спремимо, па идемо другу вечер и ми.

(Доња Мутница, Борка Радоњић)

И тако смо ми провели. И добро. Он добар ки леба, ки леба добар. Ене га аутобус стиго, ајд, промину сад.

(Крежбинац, Милева Павловић)

Оно иде Немац, па претура, претура вуну, ја: Јао мајко, еве га један о(в)де! То истин било, пантим.

(Доња Мутница, Борка Радоњић)

* * *

Петријин венац, сасвим сигурно, нуди обиље типичних говорних особина краја о коме Михаиловић пише, нуди поуздану дијалекатску грађу. Стога је, на пример, овај роман и коришћен као извор, уз још три књижевна дела, за израду упитника за дијалекатску синтаксу (Ракић-Милојковић 1995). У којој пак мери теренски запис и књижевно дело овога типа могу бити равноправни етнолингвистички извори, о томе ће одлучити етнолингвисти и етнологзи, но тек након подробнијег осматрања у времену које долази. Чини се, ипак, да и до тада није претенциозан закључак, изведен на основу овог кратког прегледа могућих упоришних тачака, да *Петријин венац* доноси грађу коју истраживачи у поменутиим дисциплинама не би требало да занемаре.

Извор

Михаиловић 1990: Драгослав Михаиловић, *Петријин венац*, Едиција *Дела* (ур. Михаило Блечић), књ. 3, Београд : НИП Политика, Београд 1990.

---

⁷ О овом глаголском облику као конектору в. више код Бојана Милосављевић, *Глаголски облик знаш у разговорном дискурсу информаторке са Косова и Метохије, Избегличко Косово*, Лицеум 8, Крагујевац 2004, 139-146.

Литература

- Илић 2004: Марија Илић, *Класични етнографски записи као етнолингвистички извори*, Етно-културолошки зборник, књига IX, Сврљиг 2004, 167-176.
- Кристал 1988: Deјvid Kristal, *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*, Beograd : Nolit, 1988.
- Милосављевић 2004: Бојана Милосављевић, *Глаголски облик знаш у разговорном дискурсу информаторке са Косова и Метохије, Избегличко Косово*, Лицеум 8, Крагујевац 2004, 139-146.
- Најлепши есеји 2002: *Најлепши есеји Владете Јеротића* / избор и предговор Милисав Савић, Београд : Просвета, 2002.
- Пецо 1995: Асим Пецо, *Стеван Сремца као дијалектолог*, Јужнословенски филолог LI, Београд 1995, 247-265.
- Ракић 1996: Софија Ракић, *Употреба генитива у језику два романа Драгослава Михаиловића (Петријин венац и Гори Морава)*, Зборник Матице српске за филологију и лингвистику XXXIX/II, Нови Сад 1996, 199-208.
- Ракић-Милојковић 1995: Софија Ракић-Милојковић, *Синтаксички упитник за говоре косовско-ресавске и призренско-тимочке дијалекатске зоне*, Српски дијалектолошки зборник XLI, Београд 1995, 521-570.
- Сикимић 1997: Биљана Сикимић, *Фолклорни елементи у делу Стевана Сремца*. – Књижевно дело Стевана Сремца – ново читање, Зборник радова са научне конференције одржане у Нишу 15. и 16. новембра 1996, Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу и Студијска група за српски језик и књижевност Филозофског факултета, Ниш 1997, 21-33.
- Сикимић 2004: Биљана Сикимић, *Тај тешко да гу има по књиге*, Избегличко Косово, Лицеум 8, Крагујевац 2004, 31-69.
- Сикимич 2002: Б. Сикимич, *От диалектног к этнодиалектному тексту*, Вопросы региональной лингвистики, Волгоград 2002, 30-40.
- Ћирковић 2004: Светлана Ћирковић, *Мек љеб ко сунђур да једеш*, Избегличко Косово, Лицеум 8, Крагујевац 2004, 85-108.

Sofija Miloradović

An Interpretation of the Novel *Petrija's Venac*: Literary Work as an Ethno-Dialectic Text

A novel could be interpreted at many different levels. This paper points out to a possible reading of a novel as an ethno-dialectic text, taking the most significant literary work by Dragoslav Mihailovic - *Petrija's Venac* - as an example. In addition, the argument is strengthening by data and attitudes from individuals belonging to the Serbian ethno-linguistic school of thought. The novel *Petrija's Venac* offers a number of typical linguistic and speech particulars from the given geographic area. We leave it to the future, to ethno-linguists and ethnologists to judge if such a work, interpreted in this way, could serve as a valid and equal ethno-linguistic source. It appears, though, this is not just a pretentious conclusion, since the novel presents valuable sources that should not be neglected by any discipline.

Key words:

the novel *Petrija's Venac*, ethno-dialectic text, fieldwork notes, informants, formal and contents plan